

DE DOLEANTIE KWAM NIET ALLEEN

Th. van Tijn

Dit artikel gaat niet over de Doleantie, maar over de tijd waarin de Doleantie viel, dat wil zeggen het midden van de jaren '80 van de vorige eeuw, en wel meer speciaal te Amsterdam. Het waren jaren van heftige crises, zowel op economisch als op sociaal, politiek, cultureel en kerkelijk terrein. De kerkelijke crisis, waarvan Abraham Kuiper de plannende strateeg en leidende tacticus was, was door hem bedoeld als een crisis in de oorspronkelijke, medische zin: de heftige uiting van een ziekte, waarna herstel kan volgen. Wie niet, als Kuiper, in termen van herstel denkt, zal de cumulatie van crises omstreeks 1885 nog anders duiden, namelijk als bevalling, als het zelfstandig naar buiten treden van nieuw leven dat reeds lang groeiende was.

De eerste tekenen van dat nieuwe leven dateren van ca. 1866/1873. Het ging om bescheiden signalen, althans in vergelijking met het rumoer van de jaren '80. Het waren ook signalen van zeer verschillende aard, — een kakafonie, net als, maar dan veel luider, in 1884-1887 te horen zou zijn. Het geluid verminderde in 1873, en werd weer wat sterker sinds 1876-1877; daarna nam het langzaam in volume toe, totdat in de jaren 1884-1887 alle instrumenten plotse-ling op volle kracht bespeeld werden, weer tegelijk alsof alle muzi-kanten de aanwijzingen van dezelfde dirigent volgden, — en dwars tegen elkaar in alsof er geen dirigent was.

Zowel de gelijktijdigheid als het chaotische kennen een eenvoudige verklaring: verschillende groepen, met verschillende strevingen, reageerden op onderling verschillende wijzen op dezelfde tijdsom-standigheden. Die tijdsomstandigheden moeten ons dus in de eerste plaats bezig houden. De meest algemene tendentie is die van economische groei en modernisering en de daaruit voortvloeiende sociale en sociaal-psychologische gevolgen. De economische groei was een algemeen verschijnsel in de westerse wereld van ca. 1850 tot in de jaren '70. Hij gaf menigeen grotere kansen in het leven, maar het duurde vrij lang voor men dat als vanzelfsprekend durfde te zien. Pas de generatie die omstreeks 1865 het volwassen leven binnentrad, wist niet beter dan dat het steeds beter zou gaan. Dat kon tot optimisme stemmen en dat optimisme was in betere bur-gerlijke kringen sinds ca. 1865 ook steeds nadrukkelijker aanwezig.